

มานุษยวิทยา,ชาติพันธุ์วรรณา, สตรีศึกษา/เพศภาวะศึกษา กับ “วัฒนธรรม”

ฉลาดชาย รมิตานนท์

ศูนย์สตรีศึกษา ภาควิชาสตรีศึกษา

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

16 กันยายน 2556

ชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) กับสตรีศึกษา/เพศภาวะศึกษา สำหรับนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาโดยทั่วไปอาจไม่เห็นว่ามีความจำเป็นอะไรถึงต้องเอาทั้งสองเรื่องนี้มาผูกเข้าด้วยกัน ชาติพันธุ์วรรณาก็คือชาติพันธุ์วรรณาไม่ว่าจะมองว่าเป็นเทคนิคในการศึกษา และผลของการศึกษาที่ออกมาเป็นเรื่องราวแล้วก็ดีจนถึงขั้นที่ว่า นักสตรีนิยมหรือผู้ที่ต้องการผลักดันเพศภาวะศึกษาให้มีพื้นที่ยืนสามารถนำไปใช้ได้เลยโดยไม่ตั้งคำถามก็ดีนั่น ‘ผู้เล่า’ อยากนำมาเล่าว่า “มันไม่ง่ายขนาดนั้น” หนึ่งวัตถุประสงค์หนึ่งในการเล่าคือต้องการชี้ให้เห็นความหลากหลายและพลวัตของ “วัฒนธรรม” จากหลายมิติมุมมอง

ชาติพันธุ์วรรณา (ethnography)

โดยปกติแล้วคำ ๆ นี้มักใช้กับการกระทำสองอย่างควบคู่กันไปคือ

หนึ่ง หมายถึง ‘เทคนิค’ ของการประกอบสร้างความรู้ด้วยการ **สังเกตการณ์โดยตรง**เกี่ยวกับพฤติกรรมของกลุ่มทางสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และ สองจากนั้นนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่ ‘เก็บ’ มาได้ ซึ่งหลายคนเรียกว่า ‘ข้อมูล’ มาเขียนเป็นเรื่องเป็นราวให้คนอื่น ๆ อ่าน การทำอย่างนี้หลายคนเรียกว่า ‘**ทำงานสนาม**’ หรือ ‘fieldwork’ หรือ ‘เก็บข้อมูลสนาม’ ซึ่งในหมู่นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์เข้าใจว่าเป็น ‘เทคนิคการทำวิจัย’ ที่เชื่อมโยงกับมานุษยวิทยาสังคม (social anthropology) แม้ว่าจริงอยู่นักสังคมวิทยาที่ทำ ‘การศึกษาชุมชน’ หรือ ‘community study’ ใช้เทคนิคเดียวกัน ร่วมกับเทคนิคอื่น ๆ ในรูปแบบที่เรียกว่า ‘กรณีศึกษา’ หรือ ‘case-study’ ก็ทำอย่างเดียวกัน แต่ก็อย่างที่ว่าไป การ ‘ลงสนาม’ แล้วนำข้อมูลมา ‘เขียน’ ให้เป็นเรื่องเป็นราวนี้ถูกมองว่าเป็นวิธีการ/เทคนิคของนักมานุษยวิทยาอยู่นั่นเอง ดังนั้นใครที่จะ ‘ทำวิจัย’ แนวนี้นี้ก็มักต้อง ‘ให้เครดิต’ กับวิธีการ/เทคนิคของ ‘นักมานุษยวิทยา’ ราวกับว่าเทคนิคของมานุษยวิทยานั้น ‘ถูกต้องแล้ว’ ไม่จำเป็นต้องตั้งคำถามผลลัพธ์ที่ได้จากการเขียนก็มักถูกถือว่า ‘ถูกต้องแล้ว’

เทคนิคสำคัญของการวิจัยและการเขียนงานทางชาติพันธุ์วรรณา คือ **การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม** หรือ ‘participant observation’ ซึ่งถ้ามองจากทัศนะของนักสังคมวิทยาแล้ว งานที่ถือว่าเป็น ‘คลาสสิก’ คืองานของ William Foote Whyte ซึ่งเป็นการศึกษาโครงสร้างของเขต ‘สลัมอิตาเลียน’ ในเมืองหนึ่งในสหรัฐอเมริกา งานนี้ชื่อ **Street Corner Society** (1943) ต่อมาหลายสิบปีให้หลัง Whyte ผลิตหนังสือที่น่าสนใจในเชิงวิธีวิทยาแบบบรรยายซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงงานด้านชาติพันธุ์วรรณาของเขา ชื่อหนังสือคือ **Learning from the Field : A Guide from Experience** (1984) (Marshall, G., 1998:202)

นักสังคมวิทยาบางคนอธิบายว่า การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม หรือ ‘participant observation’ เกี่ยวกับข้อของนักสังคมวิทยาผู้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกระทำทางสังคม (taking part in the social action) ที่เธอหรือเขาหรือผู้มีเพศภาวะใดก็ตามต้องการเข้าไปแสวงหาเรื่องราวเพื่อที่จะได้นำมาบรรยาย (describe) และเข้าใจ (understand) การกระทำทางสังคมนั้น (เช่น ถ้าจะให้ได้อย่าง ‘ข้อมูล’ เพื่อนำมาเขียนเกี่ยวกับ ‘การแสดง’ หรือ ‘โชว์’ ที่เรียกว่า ‘เซ็กซ์โชว์’ ของผู้หญิงใน ‘ภาคบริการ’ อย่างน้อย ผู้ศึกษาก็ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นโดยตรง แต่จะ ‘ร่วม’ มาก/น้อยขนาดไหน ร่วมอย่างไร คงต้องไปถกกันอีกทีในรายละเอียด อย่างไรก็ตามในทางสังคมวิทยาถือว่าการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมนี้อาจเป็นเทคนิควิธีที่ถือว่าเป็น ‘เชิงคุณภาพ’ (qualitative) มากที่สุดในบรรดาเทคนิควิธีของสังคมวิทยา แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องตระหนักว่า การใช้เทคนิคนี้เป็นไปไม่ได้ที่จะจัดประเภทข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นตัวเลขแล้วนำตัวเลขเหล่านั้น มาจัดทำเป็นตารางหรือนำไปใส่โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อ ‘การวิเคราะห์’ เพราะฉะนั้นใครก็ตามที่จะใช้วิธีการทำวิจัยแบบนี้จะต้องชัดเจนตั้งแต่ต้นว่าตนกำลังทำอะไร ข้อดีของการทำวิจัยแบบนี้มีหลายด้าน เช่น การ ‘ลงลึก’ กิติ การเห็นความสำคัญของ ‘อารมณ์ความรู้สึก’ กิติ ซึ่งนักสตรีนิยมเห็นว่ามี ความสำคัญมากในการวิจัย/ประกอบสร้างความรู้ เป็นต้น ดังนั้นนับแต่ทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมามีการใช้วิธีการนี้กันกว้างขวางมากขึ้นในแวดวงสังคมวิทยา ซึ่งก่อนหน้านี้มักจะเน้นเรื่องการทำวิจัย ‘เชิงปริมาณ’ (quantitative) เนื่องจากสังคมวิทยามีมรดกตกทอดทางประวัติศาสตร์ของวิชาว่าวางตัวเป็น ‘วิทยาศาสตร์’ ที่พิสูจน์ได้ (ด้วยตัวเลข) และ ‘ปราศจากอารมณ์’ จึงจะมีความน่าเชื่อถือ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการพูดแบบ ‘ฟังธง’ ชัดเจนไปเลยว่า วิธีการเก็บข้อมูล หรือ ‘ทำงานสนาม’ ในแบบการมีส่วนร่วมก็ดีกว่าการเขียนงานออกมาในรูปแบบที่นิยมเรียกว่า ‘ชาติพันธุ์วรรณา’ กิติเป็นของพวกนักมานุษยวิทยาและวิชามานุษยวิทยาเป็นวิชาที่ ‘หลุดพ้นออกมาจากวิทยาศาสตร์’ นั้น ดูเหมือนเป็นอะไรที่ต้องระวังเหมือนกัน ทั้งนี้เพราะเมื่อเกิด ‘มานุษยวิทยา’ ในฐานะที่เป็น ‘วิชา’ หนึ่งนั้น ถือกันว่า ‘มานุษยวิทยา’ เป็น ‘ศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์ใหม่’ หรือ ‘new human science’ แม้จะมีคำว่าใหม่ แต่ความเป็นศาสตร์หรือ ‘วิชา’ ก็ยังบ่งบอกว่ามานุษยวิทยาเป็น ศาสตร์ที่ปราศจากอารมณ์และไร้อคติอยู่นั่นเอง ตรงนี้ ‘ผู้เล่า’ ถือว่าสำคัญ อย่างน้อยในเมืองไทยคนที่ ‘คลังไคล้’ กับมานุษยวิทยาก็มักคิดว่ามานุษยวิทยาเป็น ‘คำตอบ’ เพราะ ‘เข้าถึง’ และ ‘เข้าใจ’ ชาวบ้านได้ดีกว่าวิชาอื่น ๆ ที่มีอยู่ ตรงนี้ถือว่าเป็น ‘มายาคติ’ สำคัญประการหนึ่งที่ต้องตระหนักไว้¹

¹ ฉลาดชาย รมิตานนท์ “ผู้หญิงกับวัฒนธรรม : มานุษยวิทยา คำตอบหรือตัวปัญหา” ใน ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (บก.) 2535 การศึกษาเรื่องผู้หญิง น.1-40

ชาติพันธุ์วรรณา หรือ ethnography

ในภาษาอังกฤษคำว่า ‘ethnography’ มาจากคำว่า ‘ethnos’ มีความหมายว่า ‘ผู้คน/เชื้อชาติ/ชาติ’ (people/race/nation) บวกกับคำว่า ‘graphein’ ซึ่งหมายถึง ‘การเขียน/การบรรยาย’ (writing/description) ดังนั้นเมื่อเอามารวมกันแล้วอาจกล่าวได้ว่า นิยามของ ‘ชาติพันธุ์วรรณา’ หรือ ‘พรรณนา’ (มาจากภาษาบาลี-พุดถึง/เล่าถึง-ผู้เล่า) จึงหมายความว่า ชาติพันธุ์วรรณาเป็นการแสวงหา เพื่อที่จะพรรณนาชาติต่าง ๆ (nations) ของผู้คนกับประเพณีต่าง ๆ (customs) ของคนเหล่านั้น ลักษณะนิสัย (habits) และจุดแตกต่างทั้งหลาย (points of difference) จากค่านิยมนี้เราจึงเสี่ยงไม่ได้ที่ต้องเผชิญหน้ากับความรู้อัน ‘ชาติพันธุ์วรรณา’ นั้น เป็นการแสวงหาที่ต้องรวมความคิด (notions) ว่าด้วย **วิทยาศาสตร์** (science) กับ **ความแตกต่าง** ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่จะพบว่า คำว่า ‘ชาติพันธุ์วรรณา’ นั้นได้รวมเอาความหมายที่มากมายเป็นทิวแถวไว้ภายใต้คำนี้

ชาติพันธุ์วรรณาร่วมสมัย มักจะเรียกร้องว่าต้องเป็นการค้นคว้าวิจัยในแบบประจักษ์นิยมที่บรรยายเชิงลึกหรือ ‘to describe in depth empirical research’ โดยการใช้เทคนิคที่หลากหลายของการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องใช้การปฏิสัมพันธ์ที่ประณีต (intensive interaction) และใช้เวลายาวนานระหว่าง ผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัยซึ่งในที่สุดแล้วมักจะจบลงที่การผลิต ‘ตัวบท’ หรือ ‘หนังสือ’ หรือ ‘ตำรา’ หรือ ‘ผลงานวิจัย’ ที่ได้รับการตีพิมพ์ออกมาเรียกว่า ‘ethnographic text’

‘ชาติพันธุ์วรรณาในอดีต’ นิยามดังกล่าวข้างบนเป็นอะไรที่เฉพาะเจาะจงน้อยกว่านี้มาก ถ้าดูตามบริบทของ ‘ชาติพันธุ์วรรณา’ แบบอังกฤษ มักหมายถึง วิธีการในการทำวิจัยและผลงานที่ตีพิมพ์ออกมาเป็น ‘ตำรา’ (text) ที่เชื่อมโยงกับ **มานุษยวิทยา** ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งใน ‘human sciences’ หรือ ‘วิทยาศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์’ หรือ ‘the science of man หรือ mankind’ ในความหมายที่กว้างที่สุด พร้อมกันนั้นก็เชื่อมโยงกับ **‘ชาติพันธุ์วิทยา’** หรือ **‘ethnology’** ซึ่งมีความหมายว่าเป็น วิทยาศาสตร์ (science) ที่พิจารณาเชื้อชาติต่าง ๆ (races) และผู้คน (people) กับความสัมพันธ์ของคนเหล่านั้นกับลักษณะต่าง ๆ ของคนเหล่านั้นที่ต่างออกไป (distinctive) ทั้งในด้านลักษณะทางกายภาพและลักษณะด้านอื่น ๆ ตัวอย่างเช่น ถ้าเราไปดูพิพิธภัณฑ์ทางชาติพันธุ์วิทยาหรือ ‘ethnographic museums’ ในปัจจุบัน เช่น ‘พิพิธภัณฑ์ชาวเขา’ เราจะพบว่าความหมายที่อยู่ในวิธีคิดเบื้องหลังของการจัดพิพิธภัณฑ์คือความเป็นตัวตนของวิชามานุษยวิทยาและกรอบทางทฤษฎีของมานุษยวิทยา ซึ่งโดยตัวของมันเองแล้วผูกติดอยู่กับเทคนิคการทำวิจัยแบบ ‘การทำงานสนามแบบชาติพันธุ์วิทยา/มานุษยวิทยา’ กับ ชุดของหนังสือ/ตำราที่เฉพาะเจาะจงแบบชาติพันธุ์วรรณาซึ่งบรรยาย หรือรายงานเกี่ยวกับการศึกษาในแนวนี้ **วัฒนธรรม** ในความหมายของการศึกษาวิจัยแบบนี้ซึ่งบางครั้งมีผู้เรียกวิชามานุษยวิทยาโดยเฉพาะในแขนง ‘ชาติพันธุ์วรรณา’ และ ‘ชาติพันธุ์วิทยา’ ก็ดี นั้น การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมจึงหมายถึงการเสาะแสวงหาหรือศึกษา ‘วิถีชีวิต’ หรือ ‘way of life’ เป็นพื้นฐาน แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องเป็นการศึกษาในแนวนี้เท่านั้น และการศึกษาที่ว่านี้เป็นการศึกษาวิถีชีวิต

ของผู้คนที่ไม่ใช่ ‘คนยุโรป’ หนึ่งการศึกษาในแนว ‘ชาติพันธุ์’ หรือ ‘ethnographic’ ในยุคสมัยก่อนเกิดวิชา มานุษยวิทยา คือ ก่อนคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าและพัฒนาเป็นวิชาที่เป็นที่ยอมรับในตะวันตก การเก็บรวบรวม ‘วัตถุสิ่งของทางวัฒนธรรม’ (cultural artifact เช่น อาวุธ เสื้อผ้า เครื่องประดับ อาคารบ้านเรือน ฯลฯ) ของ ผู้คนที่ผู้เก็บซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นผู้ชายผิวขาว เช่น นักสำรวจ นักเดินทาง พ่อค้า และบาทหลวง นักแสวงโชค นักล่าดินแดน เห็นว่า ‘แปลก’ ‘ประหลาด’ โดยเชื่อว่า ‘สิ่งต่าง ๆ’ เหล่านั้นทำขึ้นมาแล้วใช้โดยผู้คนที่ของ ‘ชาติ’ หรือ ‘nations’ เหล่านั้น ปฏิบัติการแบบนี้เป็นของ วิทยาศาสตร์วัฒนธรรมรุ่นเก่ากว่า การศึกษา วัฒนธรรมในความหมายของมานุษยวิทยา กล่าวคือเป็นเหมือนกับการเก็บ ‘ข้อมูล’ หรือ ‘ตัวอย่าง’ พิษ ลัตว์ (specimens) ของนักชีววิทยา/นักธรรมชาติศึกษาในยุคสมัยนั้น เช่น ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles R. Darwin, 1809–1887) อัลเฟรด อาร์ วอลเลซ (Alfred R. Wallace, 1823–1923) สิ่งที่เก็บมานี้ถือว่าเป็น ‘ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณนา’ ที่ถูกศึกษาวิเคราะห์จัดประเภทในวิชา ‘ชาติพันธุ์วิทยา’ หรือ ‘ethnology’ บางส่วนถูกนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ทางชาติพันธุ์วิทยา (museum of ethnology) ดังนั้นหากเราไปเยี่ยมชมดู พิพิธภัณฑ์แบบนี้เราก็จะได้ความคิดว่า วัตถุสิ่งของเหล่านั้นคือ ‘วัฒนธรรม’ ที่บางคนจัดว่าเป็น ‘วัฒนธรรม ทางวัตถุ’ วัฒนธรรมทางวัตถุนี้ในหลายกรณีเป็นการไป ‘ยึด’ เอามา บางกรณีเป็นการซื้อขาย แลกเปลี่ยน สิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น อีกจำนวนมากอยู่ในครอบครองของ ‘คนรวย’ นัก ‘สะสมของเก่า’ ระยะเวลาหลัง ๆ นี้เราจะเห็นการทวงคืน ‘วัฒนธรรม’ ในกรณีของประเทศไทยหลายปีมาแล้ว เกิดปรากฏการณ์และขบวนการ “เอาไมเคิลแจ๊คสันคืนไป เอานารายณ์คืนมา” (‘นารายณ์’ ในที่นี้คือ หิน สลักขนาดใหญ่เรื่อง นารายณ์บรรทมสิน ซึ่งเป็น ‘ทับหลัง’ ของปราสาทหินที่ถูกขโมยไปจากเมืองไทยแล้ว ไปปรากฏตัวอยู่ในพิพิธภัณฑ์แห่งหนึ่งในสหรัฐอเมริกา ตรงนี้แสดงให้เห็นถึง ความสำคัญของ ‘วัฒนธรรม’ ในความหมาย ‘ของเก่า’ กับการเมืองเรื่อง ชาตินิยม ซึ่งสามารถโยงต่อไปถึง ‘การเมืองเชิงอัตลักษณ์’ ได้ ด้วย กรณีพิพาทระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชาเรื่องเขาพระวิหารส่วนหนึ่งก็เป็นอย่างนี้ การที่คนลาวทวง คืนพระแก้วมรกตก็เช่นกัน

อนึ่ง ปฏิบัติการหรือกิจกรรมการเก็บรวบรวมสิ่งของหรือบางคนเรียกว่า “วัฒนธรรมทางวัตถุ” ของ คนผิวขาวนั้นตั้งอยู่บนความเชื่อว่าเป็นผู้ผลิตผู้ใช้สิ่งของเหล่านั้นคือผู้คนที่ ‘ต่างถิ่นน่าสนใจ’ (exotic) ‘ผู้คนที่ไม่มีตัวหนังสือ’ (pre-literate) ‘ป่าเถื่อน’ (primitive) (แต่นักมานุษยวิทยาในยุคหลังเปลี่ยน ความหมายให้เบาลง เช่น ในภาษาไทยใช้คำว่า ‘ปฐมภูมิ’-‘ผู้ล่า’) ‘ไม่ซับซ้อน’ (simple) ‘ป่าเถื่อน’ (savage) หรือ ‘เชื้อชาติที่กำลังหายไป’ (vanishing race) ทุกวันนี้ นักมานุษยวิทยามักใช้คำในการจัดประเภทที่ฟังแล้ว ‘ดูดี’ เช่น ‘ชนพื้นเมืองในออสเตรเลีย’ (aboriginal/aboriginese) ‘ชนเผ่าดั้งเดิม’ (indigeneous) ‘ชาติแรก’ (first nations –ซึ่งมักใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมใน สหรัฐอเมริกาที่คนไทยทั่วไปรู้จักในนาม ‘อินเดียนแดง’) หรือ ‘autochthonous’ ไม่ว่าจะเรียกว่าอะไรก็ตามในทางประวัติศาสตร์ถือว่ามิใช่วิถีชีวิต/วัฒนธรรมที่แตกต่าง ในความหมาย ‘contrast’ คือแตกต่างแบบขาว/ดำและชัดเจนเมื่อเทียบกับอารยธรรมที่ซับซ้อนต่าง ๆ ของ ‘ชาติ’ หรือ ‘สังคม’ ที่ไม่ใช่ยุโรป เช่น จีน อินเดีย อิสลาม หรือ อียิปต์ ซึ่งวัฒนธรรม/อารยธรรม/สังคมที่

ซับซ้อนเหล่านี้ในทางประวัติศาสตร์แล้วต้องพบกับหรือเผชิญกับนักสำรวจ พ่อค้า หมอสอนศาสนา นักล่าอาณานิคม และท้ายที่สุดหนีไม่พ้นนักมานุษยวิทยาตะวันตก (Hall, 2000:160-61)²

กำเนิดชาติพันธุ์วรรณาการศึกษาแบบสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

จุดกำเนิดของการศึกษาแบบสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมหรือ 'participant observation' ในทางสังคมศาสตร์และสตรีศึกษา/เพศภาวะศึกษาต้องย้อนกลับไปที่ช่วงต้น ๆ ของศตวรรษที่ยี่สิบซึ่งเป็นช่วงที่นักมานุษยวิทยาตะวันตกออกไปศึกษาสังคมต่าง ๆ ที่เรียกกันว่าสังคมที่ยังไม่มีภาษาเขียน บางครั้งในวงการมานุษยวิทยาอ้างว่า วิธีการศึกษาแบบนี้เป็นเครื่องมือแบบชาติพันธุ์วรรณา ว่ากันว่านักมานุษยวิทยาที่ใช้เทคนิคในการเก็บข้อมูล/การวิจัยแบบนี้ที่นำมาพูดถึงกันคือ โบรนิสโลว์ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski 1884-1942) แห่งวงการมานุษยวิทยาอังกฤษ ซึ่งนอกจากเขายังมีคนอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียง เช่น อีแวนส์-พริทชาร์ด (Edward Evans Pritchard 1902-1973) เรมอนด์ เฟอริธ (Raymond Firth) และ แรดคลิฟฟ์ บราวน์ (Alfred Reginald Radcliffe-Brown) นักมานุษยวิทยาเหล่านี้ถูกจัดว่าอยู่ในสำนักคิด/ทฤษฎีโครงสร้างนิยม (functionalism) นักมานุษยวิทยาอังกฤษในสมัยนั้น ส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นคนอังกฤษหรือคนชาติอื่น แต่มาตั้งถิ่นฐานอยู่และมีชื่อเสียงในประเทศอังกฤษและอเมริกามักเป็นผู้ชาย ที่เป็นผู้หญิงมีน้อยกว่า แต่ที่มีชื่อเสียงและอ้างอิงกันมาก เช่น รูธ เบเนดิก (Ruth Benedict 1887-1948 เกิดในสหรัฐอเมริกาและที่จะยกมาเล่าในที่นี้พอเป็นตัวอย่างและ 'อ้างอิง' คือมาร์กาเรต มีด (Margaret Mead 1901-1978) เกิดในสหรัฐอเมริกาเหมือนกัน

ฝรั่งเศส เป็นอีกประเทศหนึ่งที่ผลิตนักชาติพันธุ์วรรณาออกมามากมายหลายคน จนกล่าวได้ว่าเป็นสำนักสำคัญที่มีงานด้านชาติพันธุ์วรรณาจำนวนมากโดยเฉพาะเรื่องของบรรดาชนเผ่าต่าง ๆ ในยุคอาณานิคมหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในประเทศเวียดนาม กัมพูชาและลาว ซึ่งเคยเป็นดินแดนอาณานิคมของฝรั่งเศสที่รู้จักกันในนาม "French Indochina" ส่วน**อังกฤษ**มีงานด้านชาติพันธุ์วรรณามากมายในหลายพื้นที่ของโลก เช่น ในแอฟริกาและซีกโลกตะวันออก (the Oriental World) ในเขตเอเชียที่น่าสนใจได้แก่งานของลีช (Edmond Ronald Leach 1910-1989) ทั้งนี้อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า อังกฤษเป็นเจ้าของอาณานิคมใหญ่ที่สุดในโลกตอนนั้น อนึ่งนักมานุษยวิทยาสำนักอังกฤษมักเรียกกันว่า นักมานุษยวิทยาสังคม (social anthropologists) และมักเป็นนักทฤษฎีวัฒนธรรมสำนักโครงสร้าง-หน้าที่นิยม ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ถือว่าเป็นกระแสหลักของยุคสมัย ส่วนนักมานุษยวิทยาอเมริกันมักกล่าวกันว่าเป็นนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมมักไม่ค่อยใช้ทฤษฎี แต่เก็บ

² โปรดดูทัศนะนักมานุษยวิทยาบางคนต่อบทบาทของมานุษยวิทยาในประเทศไทยเมื่อเกือบสี่สิบปีมาแล้วใน ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2518) "จักรวรรดินิยมทางมานุษยวิทยา : เมื่อที่เข้าไปโอบอุ้มชาวเขาในประเทศไทย" จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 3, 1 ตุลาคม-ธันวาคม 2518

ข้อมูลโดยการออกทำงานสนามและใช้วิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม สำหรับนักมานุษยวิทยาฝรั่งเศสในยุค
นั้น กล่าวกันว่าเป็นนักชาติพันธุ์วรรณาตัวง

นักมานุษยวิทยาอเมริกันที่หลายคนยกย่องว่าเป็นเสมือนผู้ก่อตั้งมานุษยวิทยาวัฒนธรรมทันสมัย
ของอเมริกาคือ **ฟรานซ์ โบแอส** (Franz Boas 1858–1942) เกิดในประเทศเยอรมัน โบแอสและลูกศิษย์ลูก
หาของเขาหลายคน รวมทั้งรูธ เบเนดิก และมาร์กาเร็ต มิด มีอิทธิพลเหนือมานุษยวิทยาอเมริกาในช่วงสาม
ทศวรรษแรกของศตวรรษที่ยี่สิบ เขามีส่วนสำคัญอย่างมากในการศึกษาวัฒนธรรมทางวัตถุของผู้คน
ทั้งหลายที่อ่านงาน **Primitive Art** (1927) ในแง่ของวิธีการศึกษาโบแอสมีส่วนสำคัญในการปฏิวัติวิทยา
งานสนาม (field-work methodology) ด้วยการให้การวิเคราะห์เอกสารท้องถิ่น (local texts) ใช้ภาษาศาสตร์
(linguistics) และการฝึกให้นักวิจัยตัวแทนท้องถิ่นทำการ ‘บันทึก’ วัฒนธรรมของพวกเขาเอง เป็นต้น ใน
ภาพรวมแล้วอาจสรุปได้ว่า เขาไม่เห็นด้วยกับการนำเอาอภิมหาทฤษฎีแนววิวัฒนาการมาใช้ แต่เขายืนยันว่า
ต้องศึกษาวัฒนธรรมในฐานะองค์รวม (cultures as a wholes) หรือถ้าจะมองว่าเป็นระบบก็หมายถึงว่าเป็น
ระบบที่ประกอบขึ้นด้วยส่วนต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันไปมา (a systems of many interrelated parts)
นอกจากนั้นการจะเข้าใจวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งได้นั้นต้องมองมาจากกรอบแห่งความหมาย
(framework of meaning) ของวัฒนธรรมนั่นเองมากกว่าที่จะ ‘ตัดสิน’ วัฒนธรรมนั้น ๆ จากคนภายนอกตาม
คุณค่าต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมของคนนอกเหล่านั้น ในระยะหลัง ๆ เขาหันความสนใจมาสู่จิตวิทยา ซึ่งถือได้
ว่าเป็นอะไรที่เกิดขึ้นก่อนหรือผู้นำสู่วิธีการศึกษาแบบ **วัฒนธรรมกับบุคลิกภาพ** เป็นต้น

ช่วงปลายของสงครามโลกครั้งที่สองนักมานุษยวิทยาอเมริกันจำนวนไม่น้อยถูกดึงเข้าไปใช้ใน
กิจกรรมสงคราม การหาข้อมูลและเป็นส่วนหนึ่งของ **ลัทธิอาณานิคมใหม่** หรือ “**จักรพรรดินิยม**” ใน
หลายพื้นที่ของโลก พื้นที่อุซาคเนย์หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ของการทำสงครามเย็น เช่น
สงครามอินโดจีน หรือบางครั้งเรียกว่า “สงครามเวียดนาม” ประเทศไทยถือว่าเป็นศูนย์กลางของความ
คลุมเครือระหว่าง “การวิจัยทางมานุษยวิทยา” กับ “การปราบปรามขบวนการประชาชน” ซึ่งทั้งสองปฏิบัติ
การณืมีความคลุมเครือด้วยกันทั้งคู่

ในกรณีประเทศลาวโปรดอ่านงานของ สุลีคอน พรหมวงสา และเพชรสาคร สมพงษ์บุตรชั้น³

³ สุลีคอน พรหมวงสา, สงครามอินโดจีนกับความสัมพันธ์หญิง-ชาย ค.ศ.1955–1975: ประสบการณ์ตรงของ “แม่ยิง” เชียง
ขวาง. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

เพชรสาคร สมพงษ์บุตรชั้น, กระบวนการสร้างทางสังคมของความเป็นแม่ในสังคมลาวที่กำลังเปลี่ยนแปลง: ประสบการณ์
ชีวิตของผู้หญิงคนหนึ่ง. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.

มาร์กาเรต มีด (Margaret Mead)

นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ลูกศิษย์ของฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) ผู้ซึ่งเป็นปรมาจารย์สอนมานุษยวิทยาอยู่ที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย (Columbia University) ในนิวยอร์ก เธอมีโอกาสรู้จักกับ รูธ เบเนดิก (Ruth Benedict) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่เป็นผู้หญิงที่มหาวิทยาลัยนี้ เนื่องจากเบเนดิกทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยสอนของโบแอส เธอเป็นนักมานุษยวิทยาหญิงรุ่นแรก ๆ ที่ออกทำงานสนาม

ชีวิตในวัยเด็กของเธอโดยเฉพาะประสบการณ์ที่เธอเรียนรู้จากแม่ของเธอคือ เอมิลี ฟอกก์ มีด (Emily Fogg Mead) ผู้เป็นนักกิจกรรมทางการเมือง (Political activist) เป็น**นักสตรีนิยม** และผู้ต่อสู้เรื่องสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้หญิง (suffragist) เป็นนักสังคมวิทยา เธอพาลูกสาว (มาร์กาเรต มีด) ออกงานสนามด้วยในชุมชนที่เธอศึกษา ผู้อพยพชาวอิตาเลียนที่มาตั้งถิ่นฐานในเมือง Hammonton รัฐนิวเจอร์ซีย์ ซึ่งเป็นชื่อวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของเธอ ย้ายกับพ่อของเธอ (มาร์กาเรต มีด) ต่างมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของการเป็นผู้สังเกตการณ์ทั้งในเรื่องปรากฏการณ์ธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ในแนวทางที่เป็น ‘วิทยาศาสตร์’ ด้วยเธอเคยกล่าวไว้เองว่า ภูมิหลังดังกล่าวนี้ทำให้เธอเป็นผู้หญิงที่ “ก้าวหน้าสองเท่า” ของยุคสมัยนั้น กับทั้งยังเป็นพื้นฐานที่ดีต่อการเป็นนักมานุษยวิทยาอาชีพของเธอในระยะต่อ ๆ มาด้วย (Mead 1972:2, ใน Gacs, et. al., 1989:253)

กรอบคิดทางทฤษฎีกับการทำงานชาติพันธุ์วรรณา

บางสำนักคิดบางช่วงเวลานักมานุษยวิทยา นักชาติพันธุ์วรรณา (ethnographers) ออกงานสนามโดยไม่ต้องมีกรอบคิดทางทฤษฎี เห็นอะไรได้ยินอะไรที่ตนคิดว่าน่าสนใจหรือแปลกดีก็สังเกตการณ์และบันทึกเอาไว้ด้วยการจด การถ่ายรูป ถ่ายภาพยนตร์หรือบันทึกเสียงเอาไว้เป็นหลักฐานข้อมูลเรียกว่า “ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณา” หรือ “ethnographic data” กล่าวกันว่านักชาติพันธุ์วรรณาจากฝรั่งเศสใช้แนวทางนี้.....ประเด็นนี้ต้องการสืบค้นต่ออีกมาก นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมอเมริกันรุ่นแรก ๆ ใช้แนวทางนี้เหมือนกัน

นักมานุษยวิทยาสังคม (อังกฤษ) และนักมานุษยวิทยาอเมริกันนับแต่ต้นศตวรรษที่ยี่สิบ ส่วนใหญ่ใช้ทฤษฎี อาจทั้งใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานสนามหรือเก็บข้อมูล เช่น อะไรควรเก็บ อะไรไม่ควรเก็บ เพราะอะไร หรืออาจใช้การทำงานสนามและข้อมูลที่ได้มานำมาพิสูจน์ คัดค้าน หรือปรับปรุงทฤษฎีก็ได้ หรือจะใช้ทั้งสองหรือหลายวัตถุประสงค์ก็ได้และท้ายที่สุดใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วเขียนออกมา

ในกรณีของมาร์กาเรต มีด เนื่องจากเธอเป็นศิษย์ของ**โบแอส** และเป็นรุ่นน้องของ รูธ เบเนดิก แห่งสำนักโคลัมเบีย บวกกับผลงานของเธอที่ทยอยออกมาสะท้อนให้เห็นว่าเธอใช้หลายทฤษฎีหรือหลายกรอบคิดในการทำงานสนามและเขียนพรรณนาออกมาเป็นหนังสือ/ผลงานวิจัย ว่ากันว่า **โบแอส** ผู้เป็นเสมือน “ครู” ผู้ค้ำจุน (mentor) ของเธอนั้นเป็นผู้สนับสนุน “มานุษยวิทยาแนวมนุษยนิยม” หรือ “humanistic

anthropology” ผู้หนุนช่วย ‘ต้นทุน’ ทางครอบครัวของเธอที่ก้าวหน้าอยู่แล้ว โบแอสมีบทบาทสำคัญในการฝึกผู้หญิงให้เป็นนักมานุษยวิทยาจำนวนไม่น้อยกว่าผู้ชาย ลูกศิษย์ของเขาหลายคนผลิตผลงานที่สะท้อนความสนใจซึ่งเปลี่ยนแปลงของเขาออกมา เช่น การย้ายออกจากกรอบคิดแบบ “การสร้างใหม่ทางประวัติศาสตร์” หรือ “historical reconstruction” กับ “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม” หรือ “diffusion” ไปสู่การศึกษา “การพัฒนาภายใน” ของวัฒนธรรมกับ “ความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลกับสังคม” หรือ the “inner development” of culture and the “relation of the individual to society” ผลงานของรูธ เบเนดิก เรื่อง **Patterns of Culture** (1934) สะท้อนให้เห็นการย้ายกรอบคิดของโบแอสและมานุษยวิทยาแห่งยุคสมัยในสำนักโคลัมเบียอย่างมีสีสัน ส่วนงานของมากาเร็ต มิด ที่ตามมาและใช้กรอบคิดแบบ “วัฒนธรรมกับบุคลิกภาพ” หรือ “culture-and-personality” กับ “เพศและนิสัย/อารมณ์” หรือ “sex and temperament” นั้นกล่าวกันว่าเป็นสายตรงสืบลงมาจากร “วาระใหม่” หรือ ความสนใจใหม่ของโบแอสและวิธีคิดแบบ “โครงแบบทางวัฒนธรรม” หรือ “cultural configuration” ของ เบเนดิก (Gacs, et. al., 1989:254)

นักมานุษยวิทยาบางคนเชื่อว่าผลงานของ มากาเร็ต มิด แสดงให้เห็นว่าเธอรับเอาอิทธิพลของมานุษยวิทยาอังกฤษโดยเฉพาะแนวทางที่มีความสัมพันธ์กับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เช่น แรดคลิฟ-บราวน์ (A. R. Radcliffe-Brown) ผู้ที่บางคนคิดว่ามีอิทธิพลต่อวิธีคิดของมากาเร็ต มิด ด้วยนั้นเขาปฏิเสธมนโธทัศน์ “แบบแผน” (ทางวัฒนธรรม) หรือ cultural “pattern” ของโบแอส และ เบเนดิก โดยเห็นว่า กรอบคิดนี้ไม่พอเมื่อนำมาใช้อธิบาย “การบูรณาการทางวัฒนธรรม” หรือ “cultural integration” (กับลักษณะนิสัย/บุคลิกภาพ-ผู้เล่า) เขาหันไปใช้มนโธทัศน์/เจตน์คติเรื่อง “ระบบ” หรือ “system” ในความหมายเชิงอุปมาอุปมัยจากฝ่ายวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ซึ่งขยายความได้ว่า “วัฒนธรรม” เป็นเรื่องที่อยู่ **นอก** การศึกษาค้นคว้าของการสืบค้นแบบวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ มานุษยวิทยาแบบอังกฤษ เช่น แรดคลิฟ-บราวน์ จึงหันไปสู่การศึกษาอะไรที่เป็นรูปธรรม เช่น การศึกษาเครือญาติ ว่ากันว่าความตั้งใจของเขาคือต้องการพัฒนาทฤษฎีวิทยาศาสตร์ของการศึกษาระบบโครงสร้างทางสังคมเชิงเปรียบเทียบขึ้นมา งานชาติพันธุ์วรรณาสองชิ้นแรกของมากาเร็ต มิด คือ **Coming of Age in Samoa** (1928) กับ **Growing Up in New Guinea** (1930) เป็นตัวอย่างของการต่อยอดถึงบรรดาปัญหาต่าง ๆ ของพัฒนาการของปัจเจกบุคคลที่กำลังเติบโตขึ้นเป็น ‘วัยรุ่น’ และ ‘เด็ก’ ผู้หญิงในเกาะซามัว (Samoa) และนิวกินี ผลงานของเธอที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของมานุษยวิทยาอังกฤษโดยเฉพาะแรดคลิฟ-บราวน์และการร่วมงานกับสามีคนที่สอง รีโอ ฟอ์จูน (Reo Fostune ลูกศิษย์ของนักมานุษยวิทยาอังกฤษคือ W.H.R. Rivers) และสามีคนที่สามของเธอคือ เกรกอรี เบทสัน (Gregory Bateson) ผู้ซึ่งต่อมาทำงานสนามด้วยกันและมีโอกาสแลกเปลี่ยนกันมากในประเด็นวัฒนธรรม เพศภาวะและบุคลิกภาพ เธอผลิตงานอีกชิ้นหนึ่งออกมาคือ **Sex and Temperament in Three Primitive Societies** (1935) งานนี้เป็นผลงานที่มาจากการทำวิจัยภาคสนามในหมู่ชาวอาราเพช (Arapesh) ชาว Mundugumor และ Tchambuli แห่งเกาะนิวกินี ผลงานในแนวนี้อาจสรุปได้ว่า “ความ

คาดหวังด้านอารมณ์ของสังคมที่มีต่อผู้ชายและผู้หญิงเป็นสิ่งที่ถูกนิยามทางวัฒนธรรม” อีกชิ้นหนึ่งของเธอซึ่งถือว่าเป็นงานศิลปะที่ทำให้การผลิตผลงานในกรอบแนวคิดนี้ของเธอที่ก่อรูปร่างขึ้นมาใน **Sex and Temperament** เสรีจสมบุรณ์เป็นผลมาจากการทำงานวิจัยสนามในหมู่ชาวบาหลิ (Balinese) ซึ่งเท่ากับยืนยันว่า “การแสดงออกทางวัฒนธรรมของมนุษย์ว่าด้วย “ความเป็นชาย” กับ “ความเป็นหญิง” นั้นมีโอกาสเป็นไปได้และแปรผันได้อย่างมากมาย” กล่าวคือ ไม่มีอะไรที่แน่นอนตายตัวหรือเป็นสูตรสำเร็จ ผลจากการทำวิจัยในบาหลินี้ต่อมาได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ **Male and Female** (1949) (Gacs. et al., 1989:255)

อย่างไรก็ตาม ‘ผู้เล่า’ มีความรู้สึกว่าการศึกษานักสตรีนิยมรุ่นร่วมสมัยมีความรู้สึกที่ ‘ผสมปนเป’ ในลักษณะ ‘ชอบบ้างไม่ชอบบ้าง’ ต่อผลงานของมากาเร็ต มีด

ในทัศนะของแมกกี ฮูม (Maggie Humm) ผู้เขียน **The Dictionary of Feminist Theory** (1989, 1995) เขียนในเชิงชื่นชมว่า

มากาเร็ต มีด เป็น “นักมานุษยวิทยาอเมริกันผู้ซึ่งจากงานสนามของเธอพบว่า ในหมู่สังคมต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในเขตปาซิฟิกใต้ นั้น ‘ความเป็นชาย’ และ ‘ความเป็นหญิง’ ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมไม่ได้ถูกกำหนดโดยชีววิทยา ในหนังสือ **Sex and Temperament in Three Primitive Societies** (1935) กับ **Male and Female** (1949) มีดโต้แย้งไว้ว่าในหลาย ๆ สังคมลักษณะต่าง ๆ ที่เราคิดว่าตามแบบฉบับแล้ว เป็นของผู้หญิงกลับได้รับการมอบหมายอย่างเฉพาะเจาะจงให้กับพวกผู้ชาย ส่วนลักษณะอื่น ๆ ที่ตามแบบฉบับของเราว่าเป็นของ ‘ผู้ชาย’ ถูกมอบหมายให้กับพวกผู้หญิงในแบบสลับ ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์ ดังนั้นผลงานของเธอจึงกล่าวได้ว่าได้วางรากฐานให้กับงานวิจัยสตรีนิยมในเรื่องบริบททางวัฒนธรรมและสังคมของพัฒนาการด้านเพศภาวะของผู้ชายและผู้หญิง” (Humm, 1995:166)

อย่างไรก็ตามเมื่อหนังสือของเธอเรื่อง **Male Female** ได้รับการตีพิมพ์ใหม่ในปี ค.ศ.1967 เธอกลับเขียนในบทนำว่า ถ้าเธอเขียนงานชิ้นนี้ในปี ค.ศ.1949 เธอจะเน้นใช้กรอบทฤษฎีทางชีววิทยา ซึ่งเธอเขียนว่าไม่เพียงศึกษาเปรียบเทียบมนุษย์เท่านั้น เธอจะเปรียบเทียบกับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดต่าง ๆ ด้วย เช่น นก ว่าด้วยความสำคัญของการมองเห็น ความจำเป็นต้องมีที่กำบังจากลมฟ้าอากาศกับการมีพ่อแม่ที่ทำหน้าที่ดูแลลูกที่ยังเด็กด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นมากกว่าการเป็นรูปแบบที่สวยงามของร่างกายที่จะทำหน้าที่พูดอธิบายความจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตให้กับเด็ก ๆ” (Mead, 1975:xix) ข้อความทำนองนี้ปรากฏในหลายที่ของบทนำดังกล่าว ซึ่งเป็นการบ่งชี้ว่าเธอกลับไปใช้ ‘ชีววิทยา’ มาเป็นกรอบคิดทางทฤษฎี ซึ่งตรงนี้น่าจะไม่ค่อยเป็นที่ ‘ถูกใจ’ ของนักสตรีนิยมรุ่นปัจจุบันเพราะทุกวันนี้ นักสตรีนิยมหันมาใช้กรอบคิดเชิงทฤษฎีแนวการประกอบสร้างนิยม หรือ “constructionism” มากขึ้น การใช้ ‘ชีววิทยา’ ของมากาเร็ต มีด จึงนอกจากจะย้อนกลับไปสู่วิธีคิดแบบ ‘ชีววิทยาเป็นตัวตัดสิน’ หรือ ‘biological determinism’ ซึ่งมีลักษณะลดทอนจนเป็น ‘สารัตถะ

นิยมแบบชีววิทยา' แล้วยังเข้าลักษณะของการเป็น 'รากฐานนิยม' หรือ 'foundationalism' และ 'สากลนิยม' หรือ 'universalism' และอื่น ๆ อีกด้วย

นอกจากนั้นกรอบทฤษฎีในการศึกษา 'พัฒนาการทางเพศภาวะ' ยังอิงกับ 'จิตวิทยา' อีกด้วย ซึ่งนักสตรีนิยมหลายคนหลายสำนักคิดของ 'คลื่นลูกที่สอง' ไม่ค่อยชอบสักเท่าไรโดยเฉพาะแนวทางที่อิงกับฟรอยด์ แต่นักสตรีนิยมแนวทางฟรอยด์ก็ไม่ค่อยอ้างงานของเธอกันสักเท่าไร

อย่างไรก็ตาม ถือกันว่าเธอเป็นนักมานุษยวิทยาหญิงที่อายุก่อนข้างยี่นและทำงานมาแต่ยังสาวไม่หยุด ในหนังสือเรื่อง **Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap** (1970) ซึ่งให้เห็นว่าเธอพยายามอธิบายว่าโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สองเปลี่ยนแปลงเร็วมากและคนรุ่นหนุ่ม-สาวจะเป็นผู้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมากกว่าคนรุ่นสูงอายุ (Gacs, et al., 1989:256-57)

สรุปได้ว่ามากากาเร็ต มีด เป็นนักมานุษยวิทยาที่ค่อนข้างอึดจวมมากทั้งในชีวิตจริงและการผลิตผลงานที่เป็นงานทางชาติพันธุ์วรรณา กล่าวคือ เมื่อเธอสิ้นชีวิตลงนักมานุษยวิทยาชื่อดีเร็ก ฟรีแมน (Derek Freeman) ออกมา 'ถอดรื้อ' งานที่มีฐานมาจากการทำงานสนามในเกาะซามัวของเธอ สารสำคัญของถอดรื้อคือ อ้างว่าเธอทำงานสนามแบบ 'ด้อยคุณภาพ' มากกับทั้งยังเชื่อสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้บอกข้อมูล (informants) ทั้งหลายบอกเธอง่ายเกินไปด้วย (คล้าย ๆ กับ 'ถูกหลอก' 'ถูกแหกตา' อะไรทำนองนั้น-ผู้เล่า) กับทั้งเด็กสาว ๆ ของซามัวบอกเธอนั้นเป็นสิ่งที่พวกเธอ 'โกหก' และ 'ใส่สีใส่ไข' หรือ 'เวอร์' เกินไป แต่เธอก็เชื่อคนเหล่านั้นเพราะเรื่องราวต่าง ๆ ที่คนเหล่านั้นบอกเธอมันเข้ากันได้หรือยืนยันตัวกรอบทฤษฎีต่าง ๆ ที่เธอใช้นั่นเอง (Cashmore & Rojek, et al., 1999)

กระนั้นก็ตามการศึกษาเรื่อง 'เพศวิถี' ของเธอเป็นอะไรที่ใหม่ทั้งในตอนนั้นและในตอนนี ตรงนี้ถือว่าเธอเป็นนักมานุษยวิทยาที่เป็นผู้บุกเบิกการศึกษาเรื่องเพศวิถีในมิติทางสังคม-วัฒนธรรมก็ว่าได้

นักมานุษยวิทยาหญิงที่ศึกษาสังคม-วัฒนธรรมไทยช่วงที่สงครามโลกครั้งที่สองยังไม่จบและหลังสงครามจบเล็กน้อย ซึ่งหลายคนไม่เคยรู้มาก่อนเช่น

รูธ เบเนดิก Ruth Benedic (1952) *Thai Culture and Behavior – Data Paper No. 4, Southeast Asia Program Ithaca, N.Y. : Cornell University* (ผลงานนี้ น่าจะเป็นผลของการที่เธอใช้ความรู้ทางมานุษยวิทยาเพื่อสร้าง "สันติภาพถาวร" หรือ "lasting peace" ให้กับโลก แต่ทั้งนี้เธอต้องทำงานที่ "the Office of War Information" (Bureau of Overseas Intelligence ซึ่งเธอทำหน้าที่เตรียมรายงานทางมานุษยวิทยาว่าด้วยชาติพันธมิตรและ 'ศัตรู' งานชิ้นสุดท้ายที่ได้รับมอบหมายจากหน่วยงานนี้ของเธอคือการศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่น ต่อมาพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ **The Chrysanthemum and the Sword** (1946) ว่ากันว่างานแบบนี้ทำขึ้นเพื่อช่วยเจ้าหน้าที่อเมริกันสามารถวางแผนที่ชาญฉลาดว่าด้วยนโยบายต่าง ๆ ของอเมริกันหลังสงคราม

เจน ริชาร์ดสัน แฮงค์ส Jane Richardson Hanks (1908-) นักมานุษยวิทยาหญิงชาวอเมริกันอีกคนหนึ่งผู้ซึ่งมีบทบาทและผลงานเกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมไทย หลังสงครามโลกครั้งที่สองมากคนหนึ่ง แต่บทบาทและผลงานของเธออาจถูกบดบังโดยนักมานุษยวิทยา เช่น Lauriston Sharp แห่งมหาวิทยาลัยคอร์เนล และสามีของเธอเองคือ Lucien Hanks คนแรกคือ ลอริสตัน ชาร์พ เป็นผู้ก่อตั้งและหัวหน้าโครงการศึกษาหมู่บ้านบางชั้นที่มีชื่อเสียงและถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความรู้ทางชาติพันธุ์วรรณา-ชาติพันธุ์วิทยา/มานุษยวิทยาเกี่ยวกับประเทศไทย ที่ยังคงมีอิทธิพลสูงมากอย่างน้อยในการงานทางชาติพันธุ์วรรณาที่มากมายหลายด้านและละเอียดละออมาก เนื่องจากครอบคลุมช่วงเวลาที่ยาวนานกว่าทศวรรษ โครงการดังกล่าว บางครั้งมีการพูดถึงสั้น ๆ ว่า “Bangchan Project” หรือ “Cornell – Thai Project” เริ่มต้นโครงการปี ค.ศ.1951 จากนั้นสิบปีให้หลังขยายจากการศึกษาสังคมไทยพื้นราบระดับหมู่บ้าน (ภาคกลาง) ไปสู่การศึกษา “ชาวเขา” ในภาคเหนือ เจน แฮงค์เข้ามาศึกษาประเทศไทยในฐานะนักมานุษยวิทยาในโครงการฯ ดังกล่าว

ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการศึกษาของเธอนับว่าสูงมาก ๆ อยู่ในระดับชนชั้นผู้นำ ครอบครัวของเธอทางฝ่ายบิดา-มารดามาจากเมืองเบอร์คลีย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางสำคัญของการศึกษาระดับสูงแห่งหนึ่งในอเมริกา จึงเป็นเรื่องที่ไม่น่าแปลกใจที่เธอเข้าลักษณะผู้นำปัญญาชน เป็นผลิตผลของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย (เบอร์คลีย์-UCB) ซึ่งผลิตนักมานุษยวิทยาอเมริกันชั้น Ph.D. ควบคู่กับมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ซึ่งในที่สุดเธอได้รับปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยแห่งนี้ และได้รับปริญญาบัตรอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ.1943 ปรมาจารย์และผู้อุปถัมภ์คนสำคัญในทางมานุษยวิทยาของเธอคือ อัลเฟรด ลูวิส โครเบอร์ (Alfred Lewis Kroeber 1876-1960) ในระหว่างศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบียเธอเคยทำงานวิจัย ซึ่งรูธ เบเนดิกเป็นผู้ขอทุนให้ในประเทศเม็กซิโก หลังจากที่เธอป้องกันวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของเธอแล้วในปี ค.ศ.1938

ผู้เล่าจะได้ว่าเคยอ่านงานของเธอเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ การคลอด การอยู่ไฟ ที่บางชั้นตีพิมพ์ปี 1963 **Maternity and Its Rituals in Bang Chan.** Data Paper No.51, Southeast Asia Program Ithaca : Cornell University. (โปรดดูรายละเอียดรายชื่อผลงานของเธอใน Ebihara, May, Jan Richardson Hanks (1908-) ใน Gacs, U. (etal) 198:140-47)

บรรณานุกรม

- Cashmore & Rojeck, C. (et al., (1999) **Dictionary of Cultural Theorists**, London, New York, Sydney, Aucland, Arnold.
- Code, L. (ed.) (2004) **Encyclopedia of Feminist Theories**, New York : Routledge.
- Gamble, S. (2000) **The Routledge Critical Dictionary of Feminism and Postfeminism**, New York : Routledge.
- Gacs, U. (et.al) (1989) **W-O-M-E-N Anthropolozists : Selected Biographies**, USA : Illini Books ed.
- Hall, S. (ed.) (2000) **Representation : Cultural Representations and Signifying Practices**, London : Sage Publications Ltd.,
- Humme, M. (1995), **The Dictionary of Feminist Theory**. New York : Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, Hertfordshire, UK.
- Marshall, G. (1998) **Oxford Dictionary of Sociology**, New York : Oxford Univ. Press.

ภาษาไทย

- จุฬสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 3, 1 ตุลาคม-ธันวาคม 2518
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (บก) (2535) **การศึกษาเรื่องผู้หญิง**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

หนังสือที่ควรอ่าน

- Bonvillain Nancy, Nancy (1998) **Women and Men : Cultural Constructs of Gender**, New Jersey : Prentice Hall.
- (เล่มนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของงานทางชาติพันธุ์วรรณา/มานุษยวิทยาแนวเดิม แต่ใช้กรอบ constructionism)
- Jaggar, Alison, M. and Bordo Susan, R. (1992) **Gender/Body/Knowledge : Feminist Reconstructions of Being and Knowing**, New Brunswick, New Jersey : Rutger Univ. Press.
- (เล่มนี้ใช้แนวทางฟูโก)